

Landskap: *Småland* Upptecknat av: *Fabian Karlsson*
 Härad: *Konga* Adress: *Boaryd, Väckelsång*
 Socken: *Väckelsång* Berättat av: *Gamla i Boaryds och byar*
 Uppteckningsår: *1937-1938* Född år i

Uppteckningen rör *Folktro om ormar*

<i>Aldre benämningar på ormar</i>	s. 1.
<i>Ormars förmåga att krypa in i folk</i>	" 2.
<i>Dödande av ormar</i>	" 9.
<i>Daggormen</i>	" 10.
<i>Orma lyfte</i>	" 12.
<i>Hur man "manade" fram ormar</i>	" 13.
<i>Ormar i kusleri och krolldom</i>	" 14.
<i>Lyskosamma ormar</i>	" 16.
<i>Onaturliga ormar:</i>	
<i>Vita ormen, Hjulormen, Maormen,</i>	
<i>Draken och drakagods</i>	" 18.

Äldre benämningar på ormar.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV.

1.

Vid samtal med äldre personer kan man få höra mycket egendom-
lig folktro och många märkvärdiga
föreställningar, som man haft om ormar.
Ormar brukade ibland benämnas "bissar".
Ovanligt stora ormar kallade man "redia-
gassa". Stora svarta huggormar kallade
man "bosar". Små rödbruna huggormar
sades vara "åspinga", och dessa ansågos vara
mycket argare och giftigare än de stora.
"Argä som en liten åsping", är ett gammalt
uttryck — Snokar kallade man "gälöringä"
eller "ringhalsa". Ormslän fick väl
för sin rödbruna färg hela "kappororm".
På trodde man på en del onaturliga ormar
såsom "den vita ormen", "maormen", "hjulormen"
och "draken". Odlor kallade man "fyrfota".

Ormars förmåga att krypa in i folk.

Att lägga sig och sova ute i gräset i skog och mark var man rädd för förr i tiden. Man kunde få en orm i magen. Ormen kunde komma och krypa in genom munnen på den sovande. Ormen hade också förmåga "sova" en som lagt sig ute. Sedan kröp den i den tillkomnade. Långt fram i senare tid har man skrämt barnen med att ormar kunde krypa i dem. "Åkta dej, då kan komma en lätja oarm å krypa i dej!" har man sagt, när någon barnunge velat lägga sig i gräset. Hade en person fått en orm i sig, då fick han dragas med en legendomlig sjukdom för ormens skull. De gamla hava hört om talas många historier, hur man förr i tiden råkat ut för ormar, när man sovit ute.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV.

2.

Det var en gång en gumma, vilken
länge känd sig sjuk, och som därför
gick till en klok gubbe, för att få
råd och bot. När hon kom till den
kloke, så sade han genast: "Då så ja
väl va du ha fö när. Gack å lägg Tre-
fotaringen i ullen å vårm den röa, så
ska du snart bli bra". Trefotaring är
en sådan där ring, som man förr an-
vände att sätta kokkärl på i spisen.
Gumman värmd upp Trefoten, och när
detta var gjort drog den kloka gubben
fram den rödglödande ringen på spisel-
hällen och befälde gumman att böja
sig och gapa över den. Då kom där
en lång orm ur munnen på henne
ringlande ner genom den heta Trefotar-

ringen i spisen. När gumman väl sluppit ormen, kände hon sig genast kryare. Trefotaringen har av den gamla tidens kloka, även använts vid andra sjukdomars botande.

En annan ormhistoria är från "färabönnernas ti". Det var på den tiden man gjorde Karls hamnresor, då man körde varulass i handlare i Växjö. Det var ett sällskap bönder som brukade rast i en skogsbacke, där man vanligen lade sig att sova medan hästarna åt sitt foder.

En gång, när man kommit till det där "pustestället" och lagt sig där i den soliga backen, så sade en av bönderna: "Ja ha inte hatt en hälseda sen

vi läse här sist, lå lå nu han va".
Mannen hade varit sjuklig en längre
tid. Man slumrade indår i solskenet
den ene, efter den andre, även den man-
nen som sade sig vara sjuk. Där han
somnat till, så var där någon som
varsnade en stor orm komma krypan-
de ut munnen på honom. Från den
dagen kände mannen sig åter bra.
Ormen troddes hava krupit i honom
den förra gången man låg där, och hela
tiden hade han gått med den fulingen
i sin mage. Där man sedan åter låg
på samma plats, så ville ormen till-
baka igen, varför mannen slapp honom.
Från Allosåkra i Nöbbele socken berätt-
as en annan ormhistoria. En person

som hade legat ute och sovit, kände
sig vid uppvaknandet oerhört sjuk.
En annan person hade varnat stjärten
av en orm, som glidit in i munnen
på den sovande, men detta lördes han
ej berätta för honom. Men nu var där
någon som förstod hur ett sådant
fall skulle behandlas. Man tog in
den sjuke på logen, och där låt man
honom svälja så mycket salt han kun-
de på med. Sedan stego ett par män
upp på logbalken och höll mannen
i benen med huvudet neråt. Ur
munnen på honom kom en mycket
stor orm glidande ner på golvet.
Ormen, som blivit rasande av saltet, sprun-
gade efter och kröp omkring med huvudet uppt.

På ett annat ställe hade mannen
en söndag gått till kyrkan. När
hustrun lagat middag till mannen
skulle komma tillbaka, lade hon sig
att sova ute i trädgården. Just som
mannen kom hem, fick han se en arm
krypa in i munnen på sin sovande
hustru. Till middag hade hon kokat
ärtsoppa. Mannen gick in i köket och
kastade en mängd salt i ärtgrytan.
Sedan tvingade han hustrun att äta
den salta soppan. "Haa du försatt
vållingen, sau jag du själva äta opp na",
sade han. Men det blev ett elände.
Ormen fick ej besnad för det mycket
saltet, och gumman blev mycket sjuk.
Mannen lade henne på ett bord och

lät henne gapa över en vattenkittel,
som han ställt på golvet. Om en
stund kom smen utkrypande
och föll ner i kitteln.

Även "fyrefota" (ödlor) har velat
krypa in i folk, enligt de gamlas tro.
En kvinna hade bakat bröd och när
brödet blivit uttaget ur ugnen, hade
hon lagt ett barn att sova invid
det varma brödet. När barnet låg
där och sov, fick modern se en
ödla komma framkrypande ur det
lilla barnets mun. Ödlan hade krupit
i barnet någon gång när det legat ute.
Färnen från brödet lockade nu fram
ödlan ur barnet, trodde man.
Många sådana historier berättar de gamla.

5559

Dödande av ormar.

Den första man fick se på vären skulle man inte slå ihjäl, ty om man dödade den så fick man hålla på att slå ormar hela sommaren. Den som ej slog ihjäl någon orm eller hatade dem fick sällan se någon orm eller ha något ont av dem, ty lämnade man ormarna i fred fick man själv vara i fred för dem, trodde man. Man fick ej slå på en orm utan att vara säker på att kunna döda honom. Lyckades ormen gå ifrån en, så vaktade den sedan ända till sju år på sin fiende för att kunna lämnas. Om man slog en orm men ej lyckades slå ormens maka, så vaktade också den och samlade gift för att kunna döda andres död.

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV.

9.

Träffade man på en orm, så borde
man ej skrika eller nämna orm,
ty då slingrade den sig undan.
Man kunde döva honom eller binda
honom att ligga stilla om man sade:
"Håa ligga en döa ha" (Här ligger en död man).
Sade man så, då trodde ej ormen att det
gällde honom. När man dödade en
orm, då borde man vara noga med
att krossa både huvud och stjärt på
ormen. Men ormens stjärt traddar ej
då förrän solen gått ner på kvällen.

Daggormen.

Det var mycket viktigt, att man slog
hål på armskinnet när man dödade
en orm, ty om en dödad orm fick ligga
i solkenet och det ej var hål på skinnet,

så bildades i ormskinnet en "daggorm"
(daggorm). Men om det blivit hål på
den dödade ormens skinn, kunde det
ej bliva någon daggorm. En daggorm
troddes vara mycket farlig, ty om
någon råkade trampa på en sådan
orm med bara fötter, så rullade
foten bort, någon hjälp stod ej att
få. En daggorm gick ej att slå ihjäl.
Hade man funnit en daggorm, borde
genast hämta spänar eller annat
lätt brännbart och göra upp eld på
ormen och bränna upp den, ty endast
elden kunde döda daggormen.

Folktrons farliga daggorm är ju en
samling larvar, en sållynt företeelse
på en ^{del} platser kallat silverskred.

Ormalyte.

5559

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV.

12.

En dödad orm fick man ej låta bli liggande på marken, vanligen grävde man ner den i en myrstack. Staken med vilken ormens dödade skulle rätas ner i myrstacken. I stora, gamla myrstacker kunde stå många stycken sådana stakar, ty de fingo ej tagas bort. Dessa stakar användes att bota "ormalyte" med. Men lånade man en ormastake från en myrstack, så måste ställa dit den igen. Man botade ormalyte på flera sätt. Ibland skapade man på staken från myrstacken av något som man lät barnet äta upp. Ett annat sätt att använda ^{staken} var att vidröra barnets tunga med den. Ormalyte kunde också botas om man dödade en orm och brände

den och sedan gav barnet in av askan
efter smen. Askan blandades i barnets
mat. Ormalyte kunde ett barn få
därav att modern någon gång när hon
"gick må barnet" blev skrämmd av en orm.

Hur man "manade" ormar.

Det fanns förr i tiden personer som
kunde "mana fram" ormar och "stäm-
ma möte" med ormar. En sådan
person måste ormen lyda. Ormen var
tvungen att komma fram från sitt
gömsälle, när en med sådant kunnig
person kallade, och till mötet kom den
säkert. När man stämde möte med
en orm, då stack man ner sin kniv
i jorden, och omkring knivskaftet band
man tre av sina huvudhår. Och så

beständes ett klockslag, då man skulle möta ormen vid kniven. Men då gällde det att passa tiden rätt. Skulle man råka komma något försent, då var ormen rasande, ty den kunde ju ej komma från kniven. Fräsande och sprutande etter och med huvudet högt upplyftadt ringlade den sig runt kniven. Då var ormen farlig.

Ormar i kusteri och Trolldom.

Vid gammaldags kusteri, Trolldom och sjukdomars botande har man haft mycken användning för ormar. Man kan i gamla ladugårdsfröskeklar finna ormskelett. För att skydda djuren mot Trolldom och förgöring har man borrar hål i ladugårdens fröskele och där

pluggat in en levande orm.

I de gamlas husapotek fanns alltid ormskinn. När det var svårt att kårna smör av grädden, då satte man smörkåran över ett ormskinn, ty det troddes hjälpa.

Blev man "bissakoggen" (biten av orm) då brukade man dricka mycket med spen-
varm mjölk. Sedan band man om
det bitna stället med arvasilke,
d. v. s. sådant silke som gått i arv
i släkten. Ju längre tid silket gått i
arv, dess bättre var det som botemedel.
Ärvt silver var också bra. Det använ-
des som bot mot en hel del andra sjukdomar.
På gamla tumlare, ringar och annat silver
har man skrapat och inlagit det som medicin.

Lyckosamma ormar.

Snokar benämnde man vanligen "ring-
hakar" eller "gälöringar". Snokar voro "go-
hällia" (furliga) ormar, som ej fingo
dödas eller hatas på något vis.
Glade man fått snokar i ladugården,
så gav man dem mjölk och vårdade
dem, ty de troddes föra frivsel åt djuren
i ladugården. Snokar lär även ha fått
komma in i köket, där man givit
dem mat. Det finns ett gammalt
uttryck: "ett soppa må, din barre", som
man brukar säga åt sådana som vill
rata maten. Detta skall ha uppkom-
mit på följande vis. Ett barn satt en
gång på golvet och åt mjölk och
brödsoppor ur en skål. Då kom där
en framkrypande och drack mjölk ur

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV.

16.

barnets skål. Barnet såg på en stund
men så slog det ormen i huvudet med
skeden och sade: "Åt soppa må, din barse".
Barnet lycktes som så, att ormen borde
äta brödsoppor med och inte bara dricka
ur mjölken. Man kan ju härav förstå
att snokarna hållits riktigt tama.

"Kopparormen", som man kallade den
lilla ädleormen ormslän, har alltid an-
setts vara en fredlig och ej hatad orm.
På Kopparormen hade man våderleks-
märke. Kom denna orm framkrypande
och solade sig på höbreorna, då var
det ej långt till regnväder, så häft

Onaturliga ormar.

Man har i gamla Tider trott på
en del ormar, som man nu ej alls hör
talas om, eller får se.

"Den vita ormen" var sällsynt och
eftersökt, ty den troddes giva visdom.
Kunde man fånga en vit orm levande
koka den och sedan dricka av spadet
den kokat uti, så vann man klokskap
om fördolda ting. Man kunde blicka
in i framtiden och förutse kom-
mande händelser. Men endast den
vann klokskap, vilken först smakade
"säck" (spadet) av den kokta vita ormen,
på andra gjorde det ej någon verkan.

Då berättas om en bonde, som en
gång lyckats finna en vit orm, att han
skulle försöka skaffa sig klokskap.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV.

18.

När han hade kokat örmen och lyft av grytan av elden, så fick han något annat att uträtta, varför han lämnade sin gryta en liten stund. Under tiden råkade drängen komma in i köket. Han undrade vad det kunde vara i grytan, det luktade så gott, och han lyfte på locket och stack ner ett par fingrar i spadet. Sedan slickade han av fingrarna. Men nu blev det ju han som först fick smaka den vita örmen. Han fick klokskapen. Men detta visste ju ej bonden om, utan han drack av sitt örmspad i tro att få visdom, men på honom gjorde det förstås ingen verkan, krafterna var förlorade. Men drängen han kunde sedan en del märkliga saker, som han

ej haft förmåga till förut. Han kunde
bland annat säga, hurudan en kalv
skulle bli innan kon hade kalvat.
Bonden anade då, att drängen hade tagit
klockekapen ifrån honom.

En annan övernaturlig arm var den
hemska "maarmen". Den hade man av
hår eller tagelstrån på nacken alldeles
som en hårt. Den var grov som en arm
och för fram med huvudet högt upp-
lyftad. Ja, man kunde få se den resa sig
över en åln i väder.

En konstig arm var "ljudarmen". Den
brukade bita sig i rumpan och rulla
fram som en "lönnejoä" (lunnband).
Pådana armar voro skräckinjagande och
ej roliga att råka ut för. En person stod

en gång vid en åkand och metade, och
då kom där en fräsande hjulorm rull-
lande emot honom uppifrån landbacken.
Han räddade sig genom att hoppa på
stenarna ut i ån. Många liknande
historier berättas.

En av folktrons stora och onaturliga
ormar var draken. Draken kunde flyga
och även antaga andra skepnader än
en orm. Ibland har man fått se honom
fara omkring i luften liknande en
brinnande sopkvarn vilken det fräste
quistor omkring. Andra gånger har
den sett ut som ett eldrott barnhuvud
eller en glödande järnstång, som slagit
ner i stenar, berg eller backer. En drake,
"stoa som en lagärsdöa", brukade man se

flyga emellan ett berg och en backe i en
grannby, ty "han hade nåt å vakta på
båge ställena". Draken vaktade nämligen
en ägendom i jorden, nergrävda skat-
ter o. dyl. Lökke man efter "medel"
(ägendom) i stenrör eller jorden, då kunde
man råka ut för den stora ormen, den
farliga draken, som försökte skydda
det gömda godset. Pådana skatter hade
kanända "fästats" vid jorden när de
gömdes, så att man ej skulle få upp dem.

Det berättas om en mycket rik bonde
att han en gång grävde ner sin ägen-
dom i jorden under stallgolvet. Han
fästade då skatten vid jorden med den
formeln, att man ej skulle få upp det
nergrävda förrän Lvenne Twillinghous

dragit en karv över platsen. Men en
liggare råkade ligga där den natten
led han, och han såg alltsammans
och hörde vad bonden sade. Många år
därefter kom liggaren åter till den
gården, men då hade det blivit fattigt
och eländigt där. "Ja trodde här bodde
förmöjligt folk", sade liggaren. "Då ha
vakt förut, men nåa faa doe, sa geck
ajendomen må", svarade man.
"Om ja faur bo här, så ska ja ta den
sebaka", påstod liggaren. Kunde han
led, då fick han gärna bo där. Han
skaffade sig då tvänne Toillinghons,
sådana som utkläckt ur samma ägg.
Han gjorde också en liten karv, för vilken
han spände hönser, och sedan karvade

han över den gömda skatten. Han lyckades på så vis få upp den gömda skatten utan att draken, den vaktaende ormen kunde förhindra det.

Draken har ibland tagit fram och luftat sin egendom. En gumma gick en gång i skogen och såg då hur enbuskarna runt omkring voro överhängda med små knyten. Det var draken som hade sina medel ute för att solas. Gumman gick hem men tänkte sen på, att hon kanske hade kunnat tagit något från draken.

Hon gick åter till platsen, men då var alltsammans försvunnet. Glade hon knickt hängt sitt förkläde eller någonting annat över ett av silverknytarna

eller kastat stål däröver, då hade ryg-
draken förmått draga undan det, utan
hon hade fått behålla detsamma.

Men sådant var rätt farligt att
våga sig på.

Mångenstädes har man sökt efter drakar
gods förr i tiden. Men träffar ofta på
stenrör, som äro upplockade i mitten,
och i vilka man sökt efter skatter.

I sådana rösen som det legat gömda
skatter, har man sett lyse om nätterna.

Om större gravrösen berättas ofta sägner
om drakar och gömda rikedomar.

En del stenrösen kallar man ormrör.
I sådana rör har varit ormakien,
där ormar är efter år haft tillhåll.
Man har haft avsky för dessa rösen.